

CÂTEVA OBSERVAȚII PRIVIND DESCOPERIRILE DE "TERRA SIGILLATA" ÎN AȘEZĂRILE RURALE DIN DACIA DE SUD-VEST

Dorel Micle

Olăritul este meșteșugul care, datorită perenității produselor sale, a lăsat urme până în zilele noastre. Ceramica, unul dintre elementele nelipsite din viața cotidiană a societății, face parte integrantă din cultura materială și ilustrează gradul de dezvoltare a acesteia.

Cucerirea Daciei de către romani a prilejuit un puternic impuls pentru dezvoltarea meșteșugurilor locale. Atelierele de olărie din provincia Dacia încercau, pe de-o parte să imite produsele importate pentru a satisface dorințele aristocrației, iar pe de altă parte se străduiesc să păstreze tradiția, în scopul de a satisface gustul și cerințele mai conservatoare, manifestate de păturile mai sărace ale populației.

Studiul atent al ceramicii de import permite completarea cunoștințelor cu privire la istoria economică a Daciei și a legăturilor sale cu o anumită regiune din celelalte provincii ale Imperiului, sesizând totodată modificările survenite în anumite momente, în ceea ce privește direcțiile circulației mărfurilor.

Cât privește ceramica locală, provincial-romană, ea demonstrează intensă viață economică a provinciei, putându-se sesiza continuitatea viețuirii elementului autohton dacic, alături de cel roman.

Pentru o prezentare mai sistematică a ceramicii romane din Dacia, aceasta se poate grupa în două categorii¹:

- a) ceramica de import;
- b) ceramica locală.

Ceramica de import se împarte la rândul ei în mai multe clase de vase ceramice, cele mai importante fiind:

1. terra sigillata;
2. mortaria;
3. amfore;
4. alte categorii.

"Terra sigillata" – constituie cel mai sigur mod de datare pentru situl arheologic respectiv. Variațiile formei sale, schimbarea elementelor de decor, în perioade succesive de la o epocă la alta, de la un atelier la altul, cât și mărcile olarilor, dau posibilitatea încadrării perfecte într-o evoluție cronologică a produselor de tip "terra sigillata". În Dacia, ca și în alte provincii ale Imperiului roman, "terra sigillata" nu pătrunde decât odată cu unitățile militare care o cuceresc².

¹ Ghe. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, p. 32.

² *idem.*, p. 23.

Cele mai vechi vase de tip "terra sigillata" au pătruns în zona de la nord de Dunăre, fiind aduse din atelierele nord-italice. Fragmente de astfel de vase sunt puține, pentru că la sfârșitul secolului I d.H. Dacia nu devenise încă provincie romană, importul de "terra sigillata" se intensifică în Dacia după procesul de urbanizare a provinciei.

Importul masiv de "sigillate" începe în Dacia odată cu sfârșitul domniei lui Traian, dar mai ales în timpul lui Hadrian. Centrele de unde sunt aduse vasele "terra sigillata" se întind din nordul Italiei până în Gallia și Pannonia: *Arretium*, La Graufesenque, Lezoux, Rheizabern, Westendorf, Pfaffenhofen, etc. și se explică prin migrarea treptată a centrelor de producție spre piețele de consum. Se pare că "terra sigillata" pătrunde în Dacia, la început adusă de soldații primelor garnizoane militare. Odată cu dezvoltarea procesului de urbanizare, "sigillatele" vor fi aduse de negustori pentru a satisface cererile păturii înstărite. Lipsa sau raritatea vaselor de tip "terra sigillata" în așezările rurale dovedește că acest tip de vas era considerat de lux.

În Dacia de sud-vest s-au descoperit foarte puține fragmente de "terra sigillata" în comparație cu alte zone ale provinciei (Oltenia sau Transilvania). Acest fapt se poate explica prin lipsa unor cercetări sistematice. Doar la castrul *Tibiscum*, Pojejena și Vărădia, săpăturile arheologice au fost mai complexe, iar la Berzovia, Surducul Mare, Teregova, s-au efectuat numai sondaje. S-au executat sondaje și în fermele rurale de la Caransebeș-Măhala, Iaz, Brebu, Gornea, Ramna și Criciova. De asemenea, există 400 de așezări rurale depistate prin săpături arheologice și prin cercetări de suprafață.

Astfel, fragmente de "terra sigillata" s-au identificat în 5 așezări (datele între secolele II-IV d.H.), după cum urmează:

1. **Timișoara-Ciorenii**³. Este o așezare rurală daco-romană cu caracter complex, în perimetrul căreia s-au identificat 5 locuințe, câteva gropi de provizii și o fântână. În cadrul ceramicii roșii, provincial-romane s-au descoperit și 4 fragmente atipice de "terra sigillata" de mici dimensiuni. Așezarea este datată în secolul III d. H.
2. **Timișoara-Freidorf**⁴. Este o așezare rurală daco-romană cu caracter complex, în cadrul căreia s-au identificat locuințe de suprafață, bordeie, gropi de provizii, gropi menajere și un cuptor de olar. În cadrul ceramicii roșii provincial-romane s-au descoperit și aici mici fragmente de "terra sigillata". Sunt fragmente mici de buză, fără decor, doar un mic fragment prezintă, ca decor, o stampilă circulară, făcută cu roțița (motiv pentru care este încadrată în tipul Drag. 37 și se presupune ca provine din centrul de la Rheinzabern⁵). Așezarea se datează între secolele II-IV d.H.
3. **Criciova**⁶. Este o așezare rurală daco-romană cu caracter complex, unde s-a identificat un complex metalurgic compus dintr-un cuptor de redus minereul de fier, un cuptor menajer și un bordei. În cadrul ceramicii roșii

³ D. Benea, A. Bcjan, M. Marc, *Așezarea daco-romană de la Timișoara-Ciorenii*, în *Studii de Istorie a Banatului*, XII, 1986, p. 6-13.

⁴ D. Benea, *Quelques observations sur les ceramiques de l'agglomeration daco-romaine de Freidorf-Timișoara*, în *Etudes sur la ceramique romaine et daco-romaine de la Dacie et Moesie Inferieure*, Timișoara, 1997, p. 60.

⁵ *idem*, p. 69-70.

⁶ D. Benea, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, Ed. De Vest, Timișoara, 1996, p. 244.

provincial-romane s-a descoperit și un mic fragment atipic de "terra sigillata" ce datează din prima jumătate a secolului III d.H.

4. *Biled*⁷. Într-o așezare rurală daco-romană descoperită în urma unei cercetări arheologice de teren, s-a identificat un fragment de "terra sigillata" atipic, așezarea datându-se între secolele III-IV d.H.
5. *Iecca Mică*⁸. Este o așezare rurală daco-romană descoperită în aceleași condiții ale unei cercetări arheologice de teren, s-au identificat două fragmente de "terra sigillata" ce par să coboare datarea așezării spre secolul II d.H.

Din zona extraromânească dar aparținând aceluiași spațiu al provinciei Dacia, menționăm descoperirile de "terra sigillata" din Serbia:

1. *Alibunar*⁹. Într-o așezare rurală daco-romană, datată între secolele II-IV d.H., descoperită în urma cercetărilor arheologice de teren, s-a identificat un mic fragment de "terra sigillata" atipic.
2. *Kuvin*¹⁰. Pe teritoriul localității, în mai multe puncte, au fost identificate urme de locuire daco-romană databile între secolele III-IV d.H., printre materialele arheologice recoltate în urma cercetărilor arheologice de teren găsiindu-se și fragmente de "terra sigillata" atipice.
3. *Subotica*¹¹. Așezare rurală daco-romană cu caracter complex, databilă între secolele II-IV d.H., în care s-au descoperit locuințe de suprafață și un bogat material ceramic, printre care un singur fragment de "terra sigillata" (probabil Drag. 38).

Datorită faptului că aceste fragmente de "terra sigillata", pe lângă raritatea lor, mai sunt și foarte mici (de cele mai multe ori atipice), este foarte grea încadrarea lor tipologică și cu atât mai greu de urmărit traseul parcurs de la producător până în sud-vestul Daciei. Singura excepție o face descoperirea de la Freidorf, unde fragmentul de „terra sigillata” este mai mare și cu decor care permite încadrarea lui în Drag. 37 din atelierele de la Rheinabern (vezi planșa finală).

Problema care se pune este: *lipsa săpăturilor sistematice face ca "sigillatele" să fie atât de rare în această parte a provinciei, sau circulația lor a fost îngreunată în antichitate de anumiți factori politici, administrativi, economici și geografici?*

Pe baza unui calcul procentual, Ghe. Popilian¹² susținea că volumul importului de "sigillate" în Dacia este mai mic în comparație cu Pannonia. Un motiv ar fi acela al depărtării centrelor de producție (în aceeași situație se află și Moesia) din centrul și vestul Europei, Dacia fiind tributară (în ceea ce privește importul de ceramică) provinciilor orientale ale Imperiului.

⁷ *idem*, p. 233.

⁸ *idem*, p. 264.

⁹ *idem*, p. 224.

¹⁰ *idem*, p. 269.

¹¹ *idem*, p. 289.

¹² Ghe. Popilian, *op. cit.*, p. 36.

Cât privește căile de penetrație a "sigillatelor", ce-a mai importantă arteră pare a fi Dunărea (în cazul Olteniei romane) sau Mureșul (în cazul Transilvaniei).

Aflată în unghiul mort a-1 celor două căi de comunicație, zona de sud-vest a Daciei pare să se fi aflat mai mult sub influența centrelor de producție din Pannonia¹³ (atelierele de la *Siscia*), teorie sprijinită și de cercetătorii maghiari¹⁴ care susțin că această zonă (mai ales cea de câmpie) era piața de desfacere a producătorilor panonici, căile de pătrundere fiind: Lugio – *Parthiscum* (Szeged) – Micia sau Lugio – *Parthiscum* – *Acvimincum*.

Numărul mare de "sigillate" în comitatele Szabolcs și Békés par să confirme acest lucru¹⁵, cu atât mai mult cu cât Timișoara, Criciova, Biledul și Iecea Mică (zonele unde s-au descoperit fragmente de "terra sigillata") sunt în zona de pustă și nu în cea de deal sau montană, deci mai mult spre spațiul pannon decât spre cel dacic. De asemenea calitatea fragmentelor de "terra sigillata" descoperite în Dacia de sud-vest, indică importul lor din ateliere cu tradiție, nicidecum o imitație locală.

În concluzie, spațiul sud-vestic al Daciei presupunem că se afla integrat circuitului economic pannon (vestic) și mai puțin Dacic sau Moesic (oriental), căile de penetrație, calitatea ceramicii și repartitia descoperirilor arheologice de "terra sigillata", mai ales în zona de câmpie, dovedind acest lucru.

OBSERVATIONS SUR LES DÉCOUVERTES DE *TERRA SIGILLATA* DANS LES SITES RURAUX DE LA DACIE DU SUD-OUEST

(Résumé)

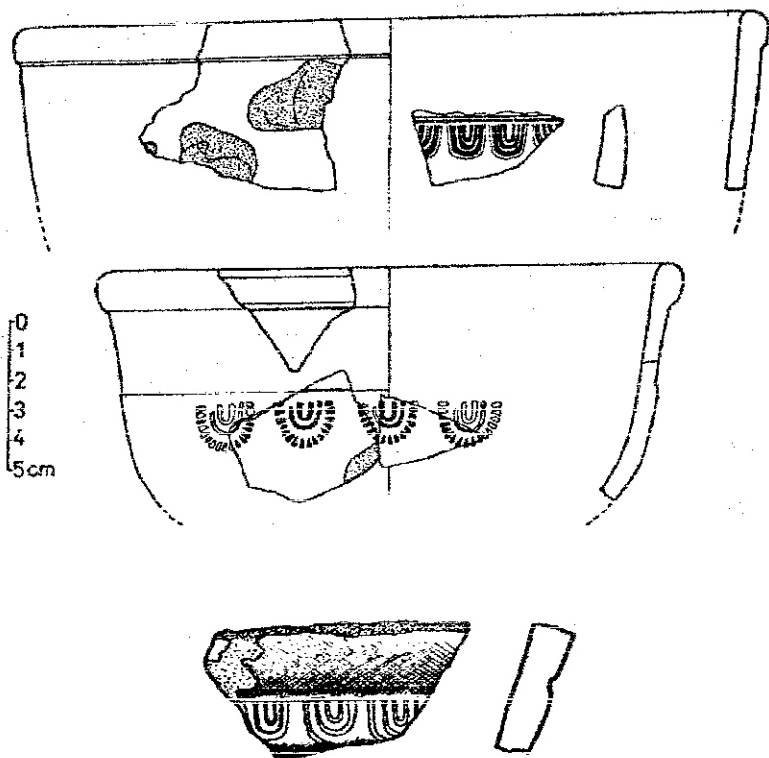
Bien que la Dacie du Sud-Ouest, le Banat, soit entré de bonne heure en contact avec l'Empire Romain, elle est peu connue par les fouilles archéologiques. On a découvert des fragments de *terra sigillata* (I-IV siècle) sur trois sites seulement : Timișoara-Cioreni, Timișoara-Freidorf, Criciova, Biled et Iecea Mică.

Hors de la Roumanie, mais dans le même espace de la province Dacia, il existe seulement trois découvertes de *terra sigillata*, en Serbie, à Alibunar, Kuvin, et Subotica (Soubotitsa). Les fragments sont petits et rares, ce qui prouve l'utilisation rarissime des produits céramiques impériaux. Les quatre fragments de *terra sigillata* de type Drag. 37 provenant de l'atelier de Rheisenbern découverts à Timișoara-Freidorf, tout comme les analogies avec les découvertes de Pannonie, mènent à la conclusion que la voie de pénétration se trouve dans l'Ouest de la province (ligne du fleuve Mures) et moins la voie sudique, à travers le Danube.

¹³ Gh. Popilian, *idem*.

¹⁴ D. Gabler, A. H. Vaday, "Terra sigillata" in *Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien*, in *Fontes Archaeologici Hungarie*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, *passim*.

¹⁵ *Ibidem*.

Fragmente ceramice de „terra sigillata” din așezarea de la Timișoara-Freidorf.
 Des fragments céramiques de „terra sigillata” de l’habitat de Timișoara-Freidorf.